

УДК 371.13: 811.111

О.Ю. Бочкарьова, к.пед.н., ст. викл.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО АУДІЮВАННЯ

Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: bochkariova@gmail.com

Розглянуто сучасні підходи до навчання майбутніх учителів англійської мови професійно спрямованого аудіювання. Визначено прийоми роботи викладача за запропонованою методикою, етапи роботи з фаховим аудитивним повідомленням, етапи навчання професійно спрямованого аудіювання. Наведено типи й види вправ, що використовуються на кожному етапі, режими роботи студентів на аудиторному занятті, види контролю, особливості використання опор.

The article deals with the modern approached to teaching future English language teachers listening for academic purposes. The following notions have been specified: methods and techniques of teacher's work, stages of work with professionally oriented audiotext, stages of teaching listening for academic purposes, types of exercises which are used on every stage, regimes of students' work, types of assessment, peculiarities of using supports.

Рассмотрены современные подходы к обучению будущих учителей английского языка профессионально направленному аудированию. Определены приемы работы преподавателя по предложенной методике, этапы работы с профессиональным аудитивным сообщением, этапы обучения профессионально направленному аудированию. Приведены типы и виды упражнений, используемых на каждом этапе, режимы работы студентов на аудиторном занятии, виды контроля, особенности использования опор.

Постановка проблеми

Міжнародні контакти України в освітній сфері зумовлюють появу соціального замовлення на підготовку фахівців, здатних успішно проводити професійну діяльність.

Одним із напрямів виконання соціального замовлення в мовному педагогічному вищому навчальному закладі є формування в майбутніх учителів англійської мови комунікативно-професійної компетенції в чотирьох видах мовленнєвої діяльності – формування в майбутніх учителів іноземної мови іншомовної комунікативної компетенції із урахуванням професійного компонента [1, с. 35].

Ситуацією професійного спілкування може бути відвідування лекцій, семінарів, виступів закордонних методистів, під час яких учителі іноземної мови мають сприйняти на слух та зрозуміти професійно спрямовану інформацію.

Для цього в них повинні бути сформовані вміння професійно спрямованого аудіювання (ПСА) сприймати на слух та розуміти фахові аудитивні повідомлення:

- лекції;
- доповіді;
- виступи.

Аналіз досліджень

Незважаючи на пильну увагу вчених-методистів до навчання аудіювання в мовному педагогічному вищому навчальному закладі, на тепер не існує теоретично обґрунтованої та практично розробленої методики навчання майбутніх учителів англійської мови ПСА.

Для розв'язання цього завдання:

- проаналізовано літературу з методики викладання іноземних мов, дидактики, психології, психолінгвістики, лінгвістики щодо вивчення проблеми навчання майбутніх учителів англійської мови ПСА;

– розроблено систему спеціально організованих вправ;

– проведено експериментальне навчання за запропонованою методикою;

– інтерпретовано його результати.

Мета роботи – розгляд сучасних підходів до навчання майбутніх учителів англійської мови ПСА.

Описання сучасних підходів до навчання ПСА допоможе викладачеві проводити цілеспрямовану діяльність із формування навичок та вмінь у майбутніх учителів англійської мови. У зв'язку з цим необхідно:

1) визначити раціональні прийоми роботи викладача за запропонованою методикою;

2) надати пояснення з приводу організації роботи студентів;

3) описати:

– етапи роботи з фаховим аудитивним повідомленням;

– етапи навчання за запропонованою методикою;

– типи й види вправ, що використовуються на кожному етапі;

– рекомендовані режими роботи студентів на аудиторному занятті;

– реалізацію контролю;

– особливості використання опор;

4) визначити ступінь навчання у вищому навчальному закладі, на якому доцільно розпочати навчання фахового аудіювання;

5) розподілити години, відведені для формування вмінь ПСА під час аудиторного заняття з практики усного та писемного мовлення;

6) відбирати фаховий аудитивний матеріал.

Формування вмінь професійно спрямованого аудіювання

Цілеспрямоване формування вмінь фахового аудіювання в майбутніх учителів іноземної мови може реалізуватися завдяки раціональному відбору аудитивних повідомлень із фаху студентів та включенням запропованої підсистеми до загальної системи вправ для навчання іншомовного спілкування.

Навчання за запропонованою системою вправ із формування вмінь ПСА у студентів–

майбутніх учителів англійської мови доцільно розпочинати з другого курсу, тобто ще до початку викладання основної фахової дисципліни «Методика викладання іноземної мови».

Це зумовлено тим, що у студентів мають сформуватися вміння сприймати на слух та розуміти ПСА повідомлення, що сприятиме більш ефективному засвоєнню матеріалу з фаху.

Для сприймання на слух та розуміння ПСА повідомлень, коли студенти ще не пройшли курс основної фахової дисципліни, потрібний відбір тематики фахових аудитивних повідомлень, що може зняти розбіжність між темою методичних фахових аудитивних повідомлень (МФАП) та досвідом й професійною ерудицією студентів.

З метою навчання фахового аудіювання доцільно відбирати, по-перше, аудитивні повідомлення, які за своєю тематикою пов'язані з професійною діяльністю вчителя іноземної мови і наближені до навчальної діяльності студентів та можуть стати в нагоді під час організації навчальної роботи студентів, наприклад, МФАП під такими заголовками:

– “Some of the Problems Facing the Learners of English”;

– “Learning a Language”;

– “Lectures and Note-taking”;

– “Effective Reading”;

– “Attitudes Towards the Learning of Vocabulary”.

По-друге, як засіб навчання ПСА слід використовувати МФАП, тематично пов'язані з професійно-прикладними дисциплінами, що включають у себе [1, с. 32; 3, с. 5]:

– методику навчання іноземної мови;

– вікову та педагогічну психологію;

– психолінгвістику;

– практичну педагогіку;

– педагогічну практику.

Навчання фахового аудіювання може проводитися і на основі МФАП із зазначених дисциплін, що усуне прогалину між тематикою аудитивних повідомлень та рівнем професійної підготовки студентів.

Джерелами відбору таких МФАП можуть бути:

- підручники з професійної підготовки вчителя, наприклад, “Professional Teacher Development” [3];
- матеріали для підготовки до складання зарубіжних тестів (IELTS, CAE, First Certificate);
- радіо- та телепрограми на тему навчання та професійної підготовки вчителів іноземної мови;
- Інтернет-сайти (www.esl-lab.com).

Велику увагу слід приділяти процесу відбору аудитивного матеріалу, який виступає основним засобом навчання.

Методичні фахові адитивні повідомлення варто обирати згідно з критеріями:

- автентичності;
- інформативності;
- тематичності;
- новизни;
- доступності

за такими чинниками [4, с. 37]:

- темп мовлення;
- обсяг;
- характер мовного матеріалу;
- належність до усного наукового стилю мовлення;
- навчально-науковий підстиль.

Формування вмінь ПСА доцільно починати на початку навчального процесу на другому курсі під час вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова» та проводити в межах тематичних циклів, на які відводиться 36 академічних аудиторних годин.

Оскільки практичне заняття з іноземної мови має інтегрований характер, під час якого здійснюється взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, потрібно відводити на навчання фахового аудіювання одну академічну аудиторну годину на тиждень, тобто приблизно 1/4 практичного аудиторного заняття два рази на тиждень або 1/2 практичного аудиторного заняття один раз на тиждень залежно від етапу навчання.

На вступному етапі та підготовчому до аудіювання треба відводити на вправи з навчання фахового аудіювання 1/4 аудиторного заняття, а на етапі власне в аудіюванні частку часу доцільно збільшити до 1/2 аудиторного заняття.

Запропонована система вправ розрахована на 36 академічних аудиторних години.

Такий розподіл часу на навчання ПСА зумовлений особливостями етапів навчання ПСА та обсягом і тривалістю аудитивних повідомлень. На вступному етапі рекомендовано використовувати МФАП тривалістю 1–2 хв, на підготовчому етапі до аудіювання – від 3–5 до 10 хв і на етапі власне в аудіюванні – 10–15 хв.

Особливості типів та видів вправ

Навчання ПСА проводиться в три етапи:

- вступний етап;
- підготовчий етап до аудіювання;
- етап власне в аудіюванні.

У проаналізованих наукових працях з методики навчання аудіювання [1; 2; 3] виділяють два етапи в навчанні аудіювання:

- підготовчий етап;
- етап власне в аудіюванні.

Мета підготовчого етапу – подолати труднощі мовного та психологічного характеру, розвивати вміння аудіювання, користуватися потенційним словником та знаходити критичну вузлову точку в аудіотексті.

Етап власне в аудіюванні призначений для розвитку вмінь аудіювання як виду мовленнєвої діяльності [5, с. 154, 168]. Погоджуючись з такою організацією навчального процесу з аудіювання, вважаємо за потрібне додати ще й вступний етап у систему навчання ПСА.

Під час вступного етапу майбутні вчителі англійської мови ознайомлюються з метою навчання фахового аудіювання, особливостями сприймання на слух МФАП та основами конспектування. На цьому етапі використовують умовно-комунікативні, комунікативні рецептивні та рецептивно-репродуктивні вправи в аудіюванні, обговоренні проблематики навчання фахового аудіювання та

евристичні бесіди для актуалізації знань студентів із питань навчання та посилення їх мотивації до навчання.

Ознайомлення майбутніх учителів іноземних мов з метою та особливостями ПСА, на відміну від аудіювання інших аудіотекстів, можна здійснити у вигляді евристичних бесід.

Приклад евристичної бесіди.

Work in pairs. Discuss the following questions with your partner. Then compare your answers with those of the other students. Give reasons for you answers.

a) Where in your life do you come across listening? Make a list of such occasions.

b) What listening activities do you do during your studies at university? Make a list of these activities.

c) Discuss the differences between listening to lectures and other kinds of listening:

- conversations;
- radio and TV;
- dictations in language classes.

d) What types of oral presentations do you know?

What is special about listening to lectures?

Why is it so difficult to listen to the lectures?

What is a good lecture?

Під час підготовчого етапу до аудіювання відбувається налаштування студентів до аудіювання МФАП та власне формування вмінь сприйняття на слух та розуміння мовних одиниць на рівні речення, понадфразової єдності та частини МФАП.

До цього етапу доцільно включити некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні рецептивні й рецептивно-репродуктивні вправи.

На підготовчому етапі до аудіювання надаються групи вправ, кожна з яких спрямована на вирішення проблеми зняття окремих труднощів мовного та психологічного характеру та формування відповідної навички.

Студенти виконують вправи у вигляді евристичних бесід, ефективність використання яких доведена під час проведення методичного експерименту. Ці вправи використовуються для активізації та актуалізації знань студентів.

Вправи у вигляді евристичних бесід є комунікативними, реалізуються в обговоренні поставлених питань, у фронтальному режимі роботи студентів

На цьому етапі студенти ознайомлюються зі специфікою мовного оформлення МФАП, з'ясовують особливості використання інтонаційних моделей, специфічні лексичні одиниці та кліше, притаманні МФАП, засоби міжфразового зв'язку та їх функції в аудіотексті.

Етап власне в аудіюванні спрямований на формування умінь «критичного» аудіювання та подальше вдосконалення вмінь фахового аудіювання:

- визначати основні та додаткові положення лекції, вирізняти деталі, які містять вагоме інформаційне навантаження, уміння ігнорувати другорядні деталі;
- розпізнавати надлишкову інформацію;
- розуміти приклади та пояснення;
- сприймати текст до кінця без пропусків у природному для цього стилю темпі.

На цьому етапі використовуються умовно-комунікативні, комунікативні рецептивні та рецептивно-репродуктивні вправи.

На етапі власне в аудіюванні студенти:

- ознайомлюються зі структурою МФАП;
- у фронтальному обговоренні з'ясовують структурні компоненти МФАП, їх функцію, інформаційний зміст;
- дізнаються про засоби міжфразового зв'язку, які допомагають розпізнати на слух структурні частини МФАП.

Зважаючи на те, що навчання майбутніх учителів ПСА фактично є формуванням комунікативно-професійної компетенції в аудіюванні та одним із засобів підсилення професійної спрямованості навчального процесу в мовному педагогічному вищому навчальному закладі, доцільно використовувати вправи з наявними навчально-комунікативними ситуаціями у завданнях-інструкціях до них, що характеризуються професійною спрямованістю.

Приклад інструкції.

You are students of KNLU – a higher pedagogical institution – and train to be teachers of English. You are going to prepare short talks and discuss the ways of effective organisation of students' work at the lesson. Before the discussion, you are going to hear an academic presentation on methods of teaching. The information delivered in the presentation may be used in your short talks. Listen to the presentation and identify the topic of the presentation, the main points of the presentation and think of headings to title them. After all, decide if you will use the information to speak on the arranged topic. After you have finished listening, compare your answers with those of your partner.

Під час навчання ПСА необхідно дотримуватися традиційних етапів роботи з аудіотекстом, а саме дотекстового, текстового та післятекстового.

Кожен з етапів навчання ПСА, в свою чергу, містить передтекстові, текстові та післятекстові вправи.

Метою виконання дотекстових вправ є:

- підготовка студентів до аудіювання;
- створення сприятливої атмосфери для кращого сприйняття та розуміння аудіотексту;
- настанова на ту інформацію, яку необхідно вилучити з аудитивного повідомлення.

Це рецептивно-репродуктивні некомунікативні та умовно-комунікативні вправи.

Текстові вправи являють собою активне аудіювання, як і вправи, що виконуються під час аудіювання – вилучення необхідної інформації відповідно до настанови з інструкції до вправи. Це є рецептивні комунікативні вправи, основною метою виконання яких є отримання інформації.

До таких вправ віднесимо вправи в розумінні основної думки аудіотексту, додаткових положень, надлишкової інформації, встановленні логічних зв'язків між частинами аудіотексту.

Післятекстові вправи – вправи, що контролюють розуміння почутого аудіотексту.

Контроль має бути органічним та внутрішнім компонентом навчального процесу.

Для перевірки розуміння почутого пропонуються репродуктивні умовно-комунікативні вправи, спрямовані на перевірку розуміння смислової інформації аудіотексту.

Загальне розуміння аудитивного повідомлення здійснюється за допомогою альтернативних тестів та вправ у відповідях на запитання.

Для перевірки детального розуміння почутого аудіотексту доцільно використовувати такі способи перевірки, як тести множинного вибору, заповнення таблиці, переклад.

Для перевірки критичного розуміння аудіотексту можна організувати обговорення та запропонувати такі запитання, для відповіді на які студентам слід буде висловити своє судження про почуте.

Для ефективної організації роботи студентів із формування навичок і вмінь ПСА на практичному аудиторному занятті слід застосовувати різноманітні режими роботи студентів:

- індивідуальні;
- парні;
- групові;
- фронтальні.

Регулярне використання цих режимів роботи виправдане тим, що в такий спосіб викладач має нагоду надати кожному студенту можливість брати участь у процесі навчання ПСА.

Індивідуальний режим роботи використовується у процесі виконання студентами комунікативних вправ під час аудіювання МФАП.

Доцільно долучати студентів до режиму парної роботи під час обговорення питань, які надаються в передтекстових вправах для актуалізації знань та введення студентів у ситуацію. Такий режим можна використовувати для порівняння результатів виконання таких завдань, як вправа в заповненні таблиці або вправа в перехресному виборі.

Режим роботи в малих групах (три-чотири студенти) рекомендується використовувати для виконання вправ з обговорення змісту повідомлення, основних ідей, деталей.

Фронтальний режим роботи використовується під час виконання вправ у вигляді евристичних бесід для актуалізації знань або під час проведення обговорення аудитивного повідомлення після його аудіювання.

Важливий чинник реалізації ефективного навчання майбутніх учителів іноземних мов ПСА – використання опор.

Слідом за І.С. Онісіною [6, с. 76] визначено опору як природно або штучно створену візуальну або аудитивну підказку, яку реципієнт може використати під час аудіювання.

За джерелом походження інформації опори поділяються на такі [7, с. 62]:

- візуальні;
- адитивні;
- аудіовізуальні.

Візуальні опори підрозділяються на такі:

- візуально-зображальні у вигляді таблиць, схем, слайдів, відеоряду, комп'ютерних програм, кодопозитивів;
- візуально-вербальні у вигляді друкованих опор – цитат, опорних ключових слів, заголовків тощо, які роздаються студентам на окремих аркушах.

Опори використовуються для кращого сприймання повідомлення на слух, розвантажуючи тим самим слуховий канал сприйняття інформації.

Для ефективного застосування зорові опори мають співвідноситися з темою та змістом аудіоповідомлення, не відволікати увагу аудиторів, а навпаки, фокусувати її на змісті повідомлення.

На підготовчому етапі навчання ПСА та початку етапу власне в аудіюванні доцільно використовувати штучні візуально-вербальні опори та актуалізувати природні візуально-вербальні опори.

Штучні візуально-вербальні опори слід застосовувати лише на початку етапу власне в аудіюванні. Далі їх потрібно зменшувати, оскільки у природному процесі сприйняття

аудитивної інформації реципієнтові не завжди надаються штучні опори. У нього має бути сформованим уміння сприймати аудіотекст без опор.

Природними опорами, що містяться у самому аудіотексті є:

- ритміка;
- паузація;
- інтонаційне оформлення;
- логічний наголос.

Природними візуально-вербальними в аудитивному повідомленні є:

- заголовок МФАП;
- ключові слова та словосполучення;
- слова/фрази-маркери, що зазначають зв'язки між частинами аудіотексту.

Прикладами штучних візуально-вербальних опор можуть бути:

- виписані цитати;
- опорні слова та словосполучення;
- заголовок цілого аудіо тексту, якщо для аудіювання пропонується уривок аудитивного повідомлення і заголовок у ньому не промовляється;
- заголовки частин аудіотексту.

Висновки

Ефективна діяльність викладача мовного педагогічного вищого навчального закладу з навчання майбутніх учителів англійської мови ПСА може здійснюватися за умови дотримання визначених підходів до навчання, які враховують такі особливості навчання фахового аудіювання:

- ступінь навчання, на якому можна розпочинати навчання ПСА;
- розподіл аудиторного часу для навчання ПСА;
- джерела та критерії відбору МФАП;
- особливості врахування тематики МФАП;
- характеристику етапів навчання фахового аудіювання та вправ, що використовуються на кожному з цих етапів;
- опис роботи з аудитивним повідомленням та рекомендованих режимів роботи студентів із МФАП на практичному аудиторному занятті;

– характеристику опор, які доцільно використовувати під час навчання ПСА.

Подальші перспективи дослідження полягають у теоретичному дослідженні та практичній розробці методики навчання майбутніх учителів іноземних мов ПСА діалогічного мовлення, полемічних текстів, навчання аудіювання за допомогою відеофонограми, а також навчання професійно спрямованого конспектування.

Література

1. *Бориско Н. Ф.* Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) / Н.Ф. Бориско. – К.: Изд. Центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
2. *Ніколаєва С. Ю.* Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1995. – № 3-4. – С. 5–10.
3. *Jordan R. R.* English for Academic Purposes. A Guide and Resource Book for Teachers / R.R. Jordan. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 302 p.
4. *Бочкарьова О. Ю.* Критерії відбору автентичних аудіотекстів для навчання майбутніх учителів англomовного професійно спрямованого аудіювання / О.Ю. Бочкарьова. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Педагогіка та психологія. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – Вип. 11. – С. 33–41.
5. *Тарнопольський О. Б.* Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у мовному закладі освіти: навч. посіб. / О.Б. Тарнопольський. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2005. – 248 с.
6. *Онисина И. С.* Обучение студентов технических вузов аудированию профессионально направленной речи (III этап, английский язык): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / И. С. Онисина. – К., 1990. – 211 с.
7. *Петранговська Н. Р.* Навчання студентів фізико-математичних факультетів професійно спрямованого монологу-міркування на основі англomовних фахових автентичних аудіотекстів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. Р. Петранговська. – К., 2005. – 287 с.

Стаття надійшла до редакції 02.11.10.